

ממדף הספרים

המערכה של אוגדת לנר נגד העיראקים במלחמת יום הכיפורים

בעקבות הספר צבא עיראק במלחמת יום הכיפורים, מערכות, 1986

אלוף משה בר-כוכבא

העיראקית והדיוויזיה הסורית ה-9 לבלום את תנופת המתקפה של כוחות לנר בגזרה זו, תוך ביצוע מתקפת נגד שמטרתה הדיפת כוחות לנר בחזרה מערבה לקו הסגול. ההתקפה תוכננה להתבצע בשילוב עם כוחות הדיוויזיה הסורית ה-9 ובעיקר חטיבת טנקים 43 שלהם וכוחות ג"ט. אולם כתוצאה מההתקדמות המהירה של אוגדת לנר לעבר נאסג' ותל מרעי הוטלה למערכה חטיבת הטנקים הסורית 43 לבלימת כוחות האוגדה בשלב ראשון, ועיקר ההתקפה הוטל על החטיבה העיראקית המשורינית שהייתה מתוגברת בסיוע ארטילרי סורי וביחידות חי"ר ממוכן מחטיבה 8 העיראקית, כאשר זו מהווה דרג שני להתקפה ובסיס מוצק באזור כפר שמש.

הלחימה עם העיראקים באזור כפר נאסג' ותל מסחרה

ב-12 באוקטובר בשעה 1500, כאשר נראו טורי השריון העיראקי בתנועתם מכיוון צנמון וכפר שמש לכיוון צפון מערב היה המצב הכללי של האוגדה כלהלן: חטיבה 79 עם כ-20 טנקים התארגנה בכפר נאסג' לאחר כיבושו והבסת 30 טנקים סוריים שהגנו על המקום. באזור תל מרעי מנו שתי החטיבות האחרות — חטיבה 19 וחטיבה 17 — כ-40 טנקים בשלב מסוים של כיבוש תל מרעי. חפ"ק האוגדה היה ממוקם בתל אל שעאר. ההתקפה העיראקית התפתחה במפתיע כשהיא מסתייעת באש ארטילרית חזקה כולל זו של הסורים (יחד כשמונה גרודי ארטילריה). כוח עיראקי אחד, הצפוני, תקף מכיוון כפר שמש לכיוון כפר נאסג' והכות השני, הדרומי, נע לכיוון תל אל מאל ותל מסחרה. הכוח הצפוני שתקף את כפר נאסג' מנה (עם הטנקים הסוריים באזור) כ-70 טנקים, כוחות ג"ט וכ-50 נגמ"שים. העיראקים תקפו את אוגדת לנר בכפר נאסג' בעת שהיו עסוקים במקום בחמוש ותדלוק ובארגון מחדש של המסגרות

הסוריים בגזרתה (כולל כוחות מהדיוויזיה המשורינת מס' 1 הסורית) מאזור חוות קצ'יה בגולן (בקרבת הירדן) עד לקו הגבול של 1967. קרבות אלה היו קשים וחטיבות האוגדה נשחקו עד כדי כך שבסיומן נשאר רק שליש מהכוח הלוחם, שהתחיל במלחמה. ב-11 באוקטובר בשעות אחר הצהריים השתתפה האוגדה במסגרת לחימת פיקוד צפון, בהבקעת החזית הסורית לתוך סוריה — באזור חן ארנבה והצליחה עד השעה 2000 להשתלט על צומת מע"ץ ותל שעאר. אבדות האוגדה בהבקעה זו, בלוחמים, מפקדים וטנקים, היו קשות ביותר. בהסתערות נפגעו כ-90% מהטנקים ולחטיבה השנייה שהמשיכה את ההבקעה נפגעו כ-50% מהטנקים. שארית הכוח הלוחם של האוגדה התארגנה במשך הלילה במסגרות מבצעיות חדשות להמשך לחימה, לאחר שהאוגדה קיבלה תגבורת בכוחות לוחמים ולאחר תיקון טנקים בלילה. לקראת המשך הלחימה ב-12 באוקטובר, לכיבוש העיירה כנאכר, מנתה האוגדה כ-100 טנקים. בקרבות התקדמות של אוגדת לנר ב-12 באוקטובר, נגד כוחות חטיבה משורינת 43 וכוחות ג"ט וקומנדו סוריים באזורי תל מסחרה, תל אל-מאל, סכסבא, כפר נאסג', תל עלקיה ותל מרעי, נפגעו טנקים נוספים של האוגדה וכוחה הלוחם הוקטן עד כ-60 טנקים כאשר כוח זה פעל במסגרת חטיבות מוקטנות (כ-25 טנקים בכל חטיבה ועצמת אחת החטיבות באזור תל מרעי הצטמקה עד כדי שמונה טנקים).

הופעת העיראקים בחזית

ב-10-11 באוקטובר הגיע עיקר כוחה של הדיוויזיה המשורינת ה-3 העיראקית בהרכב של חטיבה ממוכנת 8, חטיבת הטנקים 12, מפקדת הדיוויזיה וחלק מהיחידות הדיוויזיוניות, לאזור צנמון. הפיקוד הסורי, שהיה ער לסכנה הטמונה בהתקדמות כוחות אוגדת לנר לעומק שטחיו בגזרה המרכזית, הטיל על מפקדת הדיוויזיה ה-3

לא מכבר הופיע בהוצאת מערכות ספר חדש, צבא עיראק במלחמת יום הכיפורים. זהו תרגום של ספר שראה אור בכירות ב-1975 תחת הכותרת: תפקידו של צבא עיראק במלחמת אוקטובר 1973, ואשר מחבריו קצינים וחוקרים בצבא עיראק. הספר דן במלחמת יום הכיפורים בפירוט ובאריכות מנקודת הראות העיראקית. הוא מביא תיאור וניתוח של המהלכים המדיניים, שקדמו לשיגור כוח המשלוח העיראקי לחזית הסורית; מתאר את המצב בחזית הסורית לפני הגיע הכוח העיראקי לשם; ומביא תיאור וניתוח מפורט של הקרבות שניהלו היחידות העיראקיות במלחמה זו. הספר מסתיים בניחוח מפורט ודקדקני של לקחי המלחמה מזווית הראייה העיראקית — וזאת מבלי לפסוח על אף לא אחד מהתחומים שראוי לדון בהם: לקחים אסטרטגיים, אופרטיוויים וטקטיים, לקחים כלליים, לקחים בתחום הפעלת חיל האוויר, בתחום לוחמת היבשה ובתחום המנהלה.

אין ספק, זהו מקור חשוב ללימוד פרטים נוספים על המלחמה בצד העיראקי ועל המלחמה של צה"ל כפי שנראתה על-ידי העיראקים. הספר נכתב על-ידי גורם עיראקי רשמי ולפיכך לא זו בלבד שמטבע הדברים הוא מייצג את הראייה הסובייקטיבית העיראקית, אלא יותר מכך, הספר נכתב באורח מגמתי ביותר. על-מנת להציג את העמדה של צבא עיראק ולפארו בהצלחות, לא חסכו המחברים בשיעבוד העובדות למגמה זו תוך סילוף, שיבוש והתאמתן לצרכיה. הדבר בא לידי ביטוי בספר מספר פעמים, אך בולט מכל הוא תיאור הקרב שניהלה אוגדת לנר ב-12 באוקטובר נגד כוח השריון העיראקי.

מצב האוגדה — לפני ההתנגשות עם העיראקים

אוגדת לנר לחמה מאז ה-7 באוקטובר בקרבות בלימה ברמת הגולן והצליחה להדוף את הכוחות

הלוחמות בעקבות האכדות שהכוח סבל בכיבוש הכפרים סבסבא ונאסג.

התנהל קרב קשה כאשר העיראקים מגיעים לטווח 400-600 מטרים מהטנקים שלנו, והייתה סכנה של חיסול הכוח הישראלי, בגלל ההפתעה והכיוון שממנו הופיעו וכן בגלל העדיפות שלהם בטנקים, ארטילריה וחי"ר ממוכן.

על כן קיבלו הכוחות, שהיו לאחר קרב קשה כנגד כ-40 טנקים סוריים, פקודה לנוע לגזרה שבה הופיעו הכוחות העיראקיים ולתקוף אותם מכיוון צפון מהאגף. ואמנם מהלך זה שבוצע במהירות הביא לשבירת המתקפה העיראקית. בקרב האוגדה באזור כנגד המאמץ העיראקי הצפוני, אשר בו השתתפו כ-50 טנקים מאוגדת לנר, כאשר אלה רוכזו מכל המרחב, נגרמו אבדות לעיראקים והם נסוגו. האוגדה נערכה בשעה 1900 באזור כפר נאסג-תל אל-עלקיה. במקביל המשיך הכוח העיראקי הדרומי להתקדם וחבר לכוחות הסוריים שהגנו באזור תל אל מאל ותל מסחרה.

לאוגדה לא היה די כוח משלה להפעלה כנגד מאמץ התקפי זה, לולא הופיעה חטיבה 20 מאוגדת פלה, שפיקוד הצפון העביר אותה לחכימה תחת פיקוד האוגדה.

כשהגיעה חטיבה 20, היא קיבלה משימה מהירה לתקוף ולכבוש את תל מסחרה ותל אל-מאל ולהשמיד את הכוחות הסוריים והעיראקיים שהיו באותו אזור ואיימו על האגף והעורף של האוגדה, שהיה מוחזק בכוחות חי"ר דלילים וללא אמצעים נ"ט. חטיבה 20 הישראלית תקפה בשני צירים. לאחר שנתקלה באש טילים וטנקים ותוך קרב קשה בתנאי לילה, שבמהלכו הטנקים העיראקיים והישראליים התערבבו זה בזה, נאלצה החטיבה לנתק מגע, לחזור ולהתארגן לבלימה באזור כפר ג'בע. בקרב לילי זה הייתה לעיראקים עדיפות מאחר שהיו ברשותם אמצעי ארייה ליליים ללוחמת לילה, שאיפשרו להם לאתר את הטנקים שלנו מטווחים של מאות מטרים. צוותי הטנקים שלנו, שהיו חסרי מכשור כזה, לא יכלו לזהות מרחוק את טנקי האויב אלא רק מטווח קצר של עשרות מטרים.

ההיערכות האוגדתית להגנה ניידת

בשני המהלכים של האוגדה, בהתנגשות הראשונית עם העיראקים, כ-12 באוקטובר בשעות אחר

תוצאות

אוגדת לנר נכנסה למערכה נגד העיראקים והסורים לאחר שישה ימים ולילות רצופים וקשים של לחימה בתנאי נחיתות כאשר במהלך קרבות אלו סבלה האוגדה כ-60%-70% אבידות בטנקים. העיראקים נכנסו לקרב תוך ניצול גורם ההפתעה. היו אלה כוחות רעננים שלא השתתפו בלחימה ולא נפגעו מכוחות חיל האוויר שלנו ובנוסף תוך עליונות מספרית בטנקים, בנ"ט, בארטילריה ובכוחות חי"ר ממוכן.

התכנית העיראקית הייתה יזומה, מתוכננת, מעובדת ומשולבת עם הכוחות הסוריים, כאשר העיראקים מסתייעים במערכים קרקעיים תפוסים על-ידי כוחות סוריים, טנקים, יחידות נ"ט ובמיוחד ארטילריה סורית מאסיבית, שקיבלה שכחים רבים מהמפקדים העיראקים. המערכה שהתנהלה בעומק שטחי האויב הוכיחה כי קרב שריון מוצלח אינו מחייב לחימה עיקשת בתנאים נחותים על כל גבעה ורכס. תכונות השריון מאפשרות לכוחות הטנקים לדלג לשטח לחימה חרש, להתארגן וממנו לנהל קרב יעיל ותוקפני — בתנאים עדיפים ותוך ביטוי יעיל של שיתוף פעולה בין חילי.

כשיטת לחימה זו, נגרמו לכוחותינו אבידות מועטות והאוגדה ביצעה את משימת המגנה בכוחות קטנים יחסית, תוך פגיעה בחיל המשלוח העיראקי ואילוצו לשנות את משימתו מהתקפית להגנתית ותוך גרימת אבידות כה קשות לעיראקים עד כי נאלצו להוציא כ-15 באוקטובר את חטיבה 12 מן המערכה לאחר שנפגעה קשה.

במערכה זו הביסו כוחות האוגדה את המאמץ העיראקי-סורי, לא אפשרו לו להשיג את משימתו, שברו את עיקר כוח המחץ התוקף ואילצו את העיראקים להיכנס למגנה ולוותר סופית על השאיפה להדוף את אוגדת לנר לעבר קווי הגבול של 1967.

סגנון לחימה גמיש ונייד זה, שמומש על-ידי אוגדת לנר, צריך לדעתו להוות דגם של הבסת כוחות אויב עדיפים תוך מניעת שחיקת כוחותינו כאשר המלחמה מתבצעת בעומק שטחו, בתנאים דומים לאלה שהיו לאוגדה.

הישגי האוגדה וניצחונה במערכה באו בזכות איכותם, מסירותם ואומץ ליבם של לוחמיה ומפקדיה ובזכות מנהיגותו של מפקדם האלוף דן לנר.

הצהריים, לא רק שהאוגדה לא נסוגה אלא החליטה על מהלכים התקפיים באמצעות חטיבה 20 שהגיעה כתגבורת ובאמצעות שני הכוחות שתקפו מכיוון תל-מרעי את העיראקים באזור כפר נאסג. באותם קרבות המערכה לא הוכרעה בצורה מוחלטת לטובתנו, על כן החליטה האוגדה בהערכת המצב שביצעה בשעות הלילה בתל שעאר לעבור למערכה יזומה ומתוכננת כשלב שני. התוכנית הושפעה מהמצב הדחוק של הכוחות שהיו פרוסים במרחב הגדול ללא יכולת הסתייעות הדדית ומן הסכנה שאימה על אגפה ועורפה של האוגדה בגזרת תל מסחרה שלא הייתה מוגנת באמצעים נ"ט וטנקים.

התכנית האוגדתית התבססה על עקרונות הגנה ניידת — הגורסת ויתור זמני על שטח וניהול מערכה הגנתית גמישה ומוצלחת, תוך משיכת כוחות אויב לשטחי השמדה ובעקבותיה להביס את האויב באמצעות התקפה מתואמת ומרוכזת. האוגדה מימשה את התכנית במחצית הראשונה של הלילה ונערכה לבלימה במרחב ג'בע-תל-שעאר-מעץ. כמו כן חברו לחטיבות דרגי תחזוקה, הטנקים תודלקו וחומשו ובנוסף הושלמו החטיבות בטנקים שתוקנו במהלך הלילה על-ידי יחידות החימוש.

בלימת התקפת הלילה, מעבר להתקפת נגד וניצול הצלחה

ב-0300 חידשו העיראקים את התקפתם באזור תל-שעאר ונאסג. התקפה זו נשכרה ומאותו זמן עברה היוזמה ההגנתית וההתקפית לידי כוחות אוגדת לנר.

בסדרת התקפות נגד שנמשכה עד 13 באוקטובר, שעה 1400, הביסה האוגדה את הכוחות העיראקיים והסוריים, השתלטה מחדש על כל השטח שהחזיקה כ-12 לאוקטובר, כולל הכפר נאסג והתלים החיוניים: תל קורין ותל מרעי; עברה לניצול ההצלחה וכבשה שטחים חיוניים נוספים כמו תל אל-מאל ותל מסחרה, שהיוו מתחמי אויב מבוצרים ושטחי מפתח — שהאוגדה לא הצליחה לכבוש עד אז.

בסיום המערכה נגד הכוחות העיראקיים והסוריים כ-12 וב-13 באוקטובר, נגרמו לעיראקים אבידות בסדר גודל של 60 טנקים מול ארבעה טנקים שנפגעו לכוחותינו.

בתרגום בעיניים ביקורתיות תוך השוואה מדוקדקת לגירסה זו. אם לא כך ייעשה, יחמיץ הספר את מטרת מתרגמיו ועורכיו, וישרת את מגמת מחבריו, ובכך יהווה מכשלה ולא תרומה לקורא הישראלי.

המשך מעמ' 18

(אות הסטייה שווה לאפס). בנקודה זו מתבצעת נעילה אוטומטית ואפילו אין הטיל משוגר מיידית ימשיך החישן שלו לעקוב אחרי המטרה באופן אוטומטי והמפעיל יכול להתחיל סדרת העסקה חדשה ביחס למטרה שנייה. ניתן לבצע כעין-מטח, ולהעסיק עד ארבע מטרות נפרדות באמצעות ארבעה טילים המשוגרים כמעט בעת ובעונה אחת (יש צורך בהפסקה קטנה מטעמי בטיחות).

הכוונת של המפעיל מקושרת למערכת עקיבה ממוחשבת הפועלת גם כמעקב רקע וגם כמעקב על מטרה. בשלב האיכון מספקת מערכת העקיבה קו ראייה מיוצב לנקודות העשויות להיות מעניינות, ומאפשרת זיהוי ו"סימון" מטרות בטווחים גדולים, ללא תלות בתנועת משטח השיגור; מובן מאליו שזוהו נכס רב-ערך במיוחד למסוקים. כאשר "סומנה" המטרה, תשמור מערכת העקיבה את קו הראייה המיוצב על המטרה מבלי תלות בתנועה שלה או בתנועת משטח השיגור עד שיסתיים תהליך ההשוואה הנוכח לעיל. תהליך זה דרוש מפני שצריך פרק זמן מסוים כדי שנוהל ההשוואה יוכל להעביר את המטרה אל החישן של הטיל. מערכת העקיבה מסוגלת לעקוב אחרי עד ארבע מטרות באופן נפרד אחרי ש"סומנו" (בתנאי, כמובן, שהמטרות נשארות בשדה הראייה של המצלמה התרמית), עד שיושלם תהליך הנעילה של כל טיל על המטרה שנועדה לו; יכולת זו מאפשרת לחסוך זמן יקר, משום שהמפעיל יכול ל"סמן" מטרה ולהתחיל מיד בהעסקת מטרה אחרת בעוד תהליך המסירה מתבצע.

המפעיל יכול לבחור גם בהעסקת המטרות בזו אחר זו, כשהוא "מסמן" מטרה שנייה רק אחרי שירה טיל על המטרה הראשונה, אבל כאשר ניצבות בפניו מטרות רבות מומלץ מאוד להשתמש בתהליך המעין-מטח (קודם ל"סמן" עד ארבע

המשך בעמ' 48

במלחמת יום הכיפורים לסוריה, הרי היקפו עלול להגיע ל-2,000 טנקים במקום 500 ב-1973, למאות מטוסים, ל-200,000 חייל במקום 30,000 ול-14 דיוויזיות במקום כשלוש דיוויזיות.

עצמה לוחמת זו עשויה להיות מאורגנת בשלושה-ארבעה קורפוסים למיצוי ותיאום הכישורים המבצעיים הטמונים בדיוויזיות — לקח שהעיראקים למדו והפיקו ממלחמת יום הכיפורים. היקף כזה של חיל המשלוח עלול להשפיע באורח ניכר על מאזן הכוחות ולהוות איום על יכולתנו לממש את מטרות המלחמה.

בעיית חילות המשלוח וניטרול השפעתם המהירה על המערכה צריכה להיות מוקד צה"לי חשוב, מכיוון שגם מדינות ערב נוספות — לבד מהעיראקים (כגון לוב, סעודיה, מדינות חצי האי ערב, צפון אפריקה וכו') — עלולות לשגר כוחות צבא גדולים לחזית כנגד ישראל.

תופעת חילות המשלוח חייבת אפוא להשפיע על "תפיסת הביטחון ותורת המלחמה הצה"לית" והיא חייבת להתבסס על מאפיינים של מערכות מתקפה "מהירות קצב" בדגם הבזק, כדוגמת מלחמת ששת הימים, שיאפשרו לנו להביס את עיקר הכוחות של צבאות ערב הגובלים עם ישראל, בטרם אלה יתאחדו עם יתר חילות המשלוח הצפויים.

ככדי למנוע ממפקד כוח המשלוח העיראקי את האפשרות לבוא ולהצהיר בפני נשיא סוריה: — "הבאתי לך צבא שראשו בדמשק וקצהו בבגדד", כלומר חיל עצום המתקדם ומסעו לא מופרע על-ידי צה"ל, חייבים מה"ד ומחלקת ההיסטוריה לחקור ולהפיק את הלקחים האמיתיים בנושאים של המודיעין והאוויר ותפקודם בטיפול בחיל המשלוח העיראקי.

סיכום

ראיית המלחמה בעיני האויב, חשיבותה גדולה לאין ערוך, ועל כן כאמור, ראוי הספר שלפנינו לתפוס מקום של כבוד על מדף ספרי ההיסטוריה של מלחמת יום הכיפורים.

אך עם זאת יש לזכור כי זהו אינו מחקר אובייקטיבי שבקשת האמת עמדה לנגד עיני מחברו אלא ספר מגמתי.

טוב עשו עורכי הספר שליוו את התרגום בגירסה הישראלית וראוי לו לקורא להתבונן

הבעיה המודיעינית והאווירית במערכה נגד העיראקים

המערכה של האוגדה מעלה בעקבותיה שני גורמים חשובים נוספים במערכה צבאית מודרנית והם הגורם המודיעיני ונושא חיל-האוויר.

ניתן לשאול הכיצד קרה שהאוגדה הופתעה מהופעת העיראקים? מדוע לא קיבלה קודם לכן מידע על הופעתם הצפויה?

ושאלה נוספת: כיצד קרה שחיל המשלוח הגיע לחזית במלוא עצמתו ומבלי שתנועתו חשובה באמצעות תקיפות חיל-האוויר?

שאלות אלה נוקבות במיוחד על רקע העובדה שחיל המשלוח היה צריך לעבור דרך ארוכה מאוד שכללה מאות ק"מ ונמשכה ימים בצירים ברורים בדרך המלך המובילה מעיראק לסוריה. לגבי השאלה המודיעינית קיימת מחלוקת. ישנה סברה שהמטכ"ל ידע על התקדמותו של חיל המשלוח והתריע על כך לפיקוד צפון ובשל תקלה במערכת לא הורדה הידיעה לשטח, לאוגדת לנר.

לגבי הפעלת כוחות משימה אוויריים לפגיעה בכוחות המשלוח העיראקיים ולשיבוש ושיתוק של תנועתם לחזית הסורית, הרי כאן לא קיים הערפל כמו בנושא המודיעין. ברור מעל לכל ספק כי חיל המשלוח הגיע במהירות לחזית ובמלוא עצמתו, וכי ב-1973 לא הופרע חיל המשלוח העיראקי בתנועתו לסוריה מעיראק. אחרי סיום מלחמת אירן-עיראק אנו עלולים לפגוש חיל משלוח עיראקי בכל מלחמה עתידית נגד ישראל.

חיל משלוח זה יהיה בעל ניסיון מבצעי ומאורגן בקורפוסים. שלא כמו הדיוויזיות במלחמת יום הכיפורים, הוא יצטיין בעצמת אש רבה כגון טילי קרקע-קרקע, ארטילריה חבלנית ותובלה אווירית מגוונת, המהווה חלק מעצמת הקורפוס העיראקי. בנוסף יכלול הקורפוס כשלוש-ארבע דיוויזיות משורינות ממוכנות וכוחות קומנדו.

לרשותו יעמוד צי תובלה אדיר שיאפשר לו להעביר לחזית הישראלית בעת ובעונה אחת מספר דיוויזיות, ורשת כבישים מסועפת שנסללה לאחר מלחמת יום הכיפורים ועל בסיס לקחייה.

קשה לחזות את גודלו המדויק של חיל המשלוח העתיד, אך לדעתי במלחמה הבאה הוא יהיה בעצמה גדולה בהרבה מזו שהייתה במלחמת יום הכיפורים.

אם העיראקים ישלחו, לדוגמה, את אותו אחוז מעצמת הגייסות שלהם לחזית ישראל, כפי ששלחו